

**ЕКОНОМСКОТО
НАСИЛСТВО КАКО
ФОРМА НА РОДОВО
БАЗИРАНО И СЕМЕЈНО
НАСИЛСТВО**

**ДАЛИ Е ДОВОЛНО
ПРЕПОЗНАЕНО?**

Декември 2022

Издавач: Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство – Глас против насилство

За издавачот:

Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство – Глас против насилство – Скопје
Ул. Коста Кирков Бр.5/9а Скопје
e-mail: coordinator@glasprotivnasilstvo.org.mk
телефон за контакт: 02/609-0066

Авторка: М-р Тона Карева

Уредничка: Елена Димушевска

Графичко уредување: Маја Балша

Скопје, Декември 2022

Тематски извештај: Економското насилство како форма на родово базирано и семејно насилство. Дали е доволно препознаено?

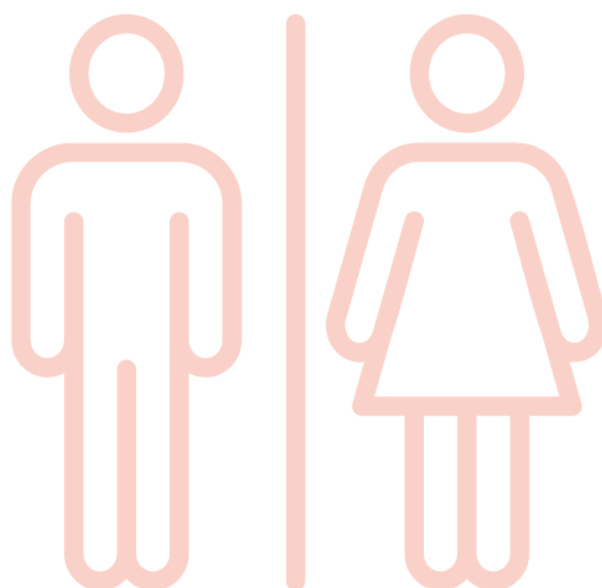

Документот е подготвен во рамки на проектот „На пат кон ЕУ: Спречување на насилството врз жените во Република Северна Македонија“ финансиран од Фондацијата „Kvinna till Kvinna“ (The Kvinna till Kvinna Foundation), а имплементиран од Националната мрежа против насилство врз жените и семејно насилство.

Содржината е единствена одговорност на авторот и на ниту еден начин не може да се смета дека ги изразува гледишта и ставовите на Kvinna till Kvinna и Шведска

Содржина

1. Вовед.....	3
2. Видови економско насилство	5
3. Методологија	7
4. Анализа на добиени податоци.....	8
4.1 Анализа на статистички податоци	8
4.2 Анализа на податоци добиени од интервју со водители на случаи во Центарот за социјални работи	9
4.3 Анализа на податоци добиени од увид во предмети во Центарот за социјални работи	12
4.4 Анализа на податоци добиени од увид во предмети во Основниот граѓански суд Скопје	13
4.5 Анализа на податоци добиени од онлајн прашалник.....	15
5. Заклучни согледувања	17
6. Препораки.....	19
7. Библиографија	21

1. Вовед

Секогаш кога се зборува за родово базирано и семејно насилство несвесно се наметнуваат физичкото и психолошкото насилство со оглед на тоа дека се сметаат за повеќе значајни и препознаени, додека често се занемарува економското насилство како една од формите на родово базирано и семејно насилство. Економското насилство најшироко може да се дефинира како контрола врз располагањето со средствата и одлучување во врска со заедничките ресурси. Контролата може да се однесува и на контрола на пристапот на жртвата до образование, здравствени услуги, вработување, како и секојдневни трошоци и потреби. Економското насилство како специфична форма на насилство влијае во многу сфери од општественото живеење.

Законот за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство економското насилство го дефинира како секое *дејствие на ограничување или спречување во остварување и/или располагање со лични приходи и финансиски средства, за одржување на заедничкото домаќинство и за грижа на детето, со што се предизвикува економска зависност на жртвата*¹.

Кога се зборува за економското насилство значајно е истото да се поврзе со сиромаштијата, затоа што таа претставува како причина, така и последица на економското насилство². Сиромашните жени повеќе е веројатно да бидат зависни од нивните партнери, а таквата зависност може да се користи како тактика за воспоставување и одржување на контрола, која ситуација може да доведе до злоупотреба и насилство³. Насилството врз жените има силни врски со сиромаштијата, особено затоа што сиромаштијата често е причинско поврзана со економската нееднаквост, која сама по себе е родово обликувана и несразмерно повеќе ги погодува жените. На женската сиромаштија влијае разликата во стапката на невработеност меѓу мажите и жените, во која смисла речиси половината (46%) од жените на работоспособна возраст се надвор од работната сила, во споредба со 23.3% од мажите.⁴ Родовиот јаз во однос на учеството кај нас опстојува во последната деценија и е речиси двојно повисок од просекот на ЕУ -27.⁵ Дополнително, значајно е да се истакне дека 40% од жените се надвор од работната сила поради одговорностите поврзани со грижата за децата и возрастните или други семејни одговорности, во споредба со само 3.4% од мажите.⁶ Сиромаштијата е една од главните причини за останување во насилната средина, особено поради ризикот од влегување во длабока сиромаштија доколку си заминат - трошоците за живот значајно се зголемуваат (домување, транспорт, здравствена заштита, образовни потреби на децата итн), а со тоа им се намалуваат постоечките средства за живот.

Економската контрола, односно насилство може да биде моќна алатка за манипулација, доминација и контрола врз жртвите, со цел да се поттикне, продлабочи и

¹ Закон за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство (Службен весник бр. 24/2021), достапен на [ЛИНКОТ](#)

² Fawole, O. I. (2008). Economic Violence To Women and Girls: Is It Receiving the Necessary Attention? Trauma, Violence, & Abuse, 9(3), 167–177. <https://doi.org/10.1177/1524838008319255>

³ **Economic violence against women: A case in Turkey**, достапно на [ЛИНКОТ](#)

⁴ Eurostat (последно ажурирање: 27/09/2022 23:00). Стапки на активност според пол, возраст и државјанство (%), одбрана година 2020, кохорта на возраст 15 до 64 години. Достапно на [ЛИНКОТ](#)

⁵ Реактор - Истражување во акција, Родово базирана дискриминација и работнички права во Северна Македонија, 2022, достапно на [ЛИНКОТ](#)

⁶ Eurostat (последно ажурирање: 27/09/2022 23:00). Население неактивно поради одговорностите за грижа за други, според полот. Достапно на [ЛИНКОТ](#)

зголеми зависноста на жртвата од насилникот, но и да се злоупотреби финансиски жртвата. Економското насилство се фокусира на создавање економска зависност од сторителот. Се јавува кога финансиските ресурси на жртвата се под целосна контрола. Насилникот има целосна контрола врз финансиските средства на жртвата и другите економски ресурси или активности, вклучувајќи ги недвижниот и движен имот. Економското насилство врз жените мора да се гледа пошироко и не мора да има само форма на контрола на пристапот на жените до финансии и ресурси. Со оглед на културните очекувања, стереотипите и праксата во нашето општество економското насилство се отсликува на различни начини, на пример кога жените се спречени да поседуваат и наследуваат имот, да заземаат одредени работни места, да пристапат до образование, да подигнат кредит, при делба на имот, забрана да се во работен однос итн.

Една од најпрепознаените форми на економско насилство е ограничување, контрола или одземање на заработката на жртвата, како и не дозволување да има свој, посебен приход, односно контрола при избор на работа или промена на работно место. Ова е особено често во патријархалните и традиционални општества, како нашето, каде на жените им се дава статус на домаќинка или жената е присилена да работи во семеен бизнис без соодветна заработувачка. Како честа форма на економско насилство се јавува и неучествување во подмирување на комунални и режиски трошоци. Во нашето општество класичен пример за непрепознаена форма на економско насилство е традиционално воспоставената пракса на наследување, односно наследување на недвижниот имот од страна на машкото дете. Друга штетна пракса е поседување сопственост на целиот недвижен имот од страна на едниот партнер, или друг член на домаќинството, иако двајцата партнери учествувале во негово купување или реновирање. Ова е особено проблематично во домаќинства во кои живеат повеќе генерации, односно живењето е заедно со родителите на партнерот. Иако се бележи напредок во оваа сфера, сепак во голема мера ваквата општа пракса постои.

Социо-економската зависност може да ја направи жртвата поранлива на други форми на насилство, па дури може да биде причина за нив.⁷ Најчесто, жртвите на физичко или психичко насилство се жртви и на економско насилство, кое насилство речиси секогаш се занемарува. Со економското насилство всушност се продлабочува финансиската зависност на жените, а дополнително се загрозува нивната економска сигурност.

Оваа форма на насилство има долготрајни последици, дури и кога жртвата повеќе не трпи насилство или кога ја напуштила насилната средина, односно долгорочната изложеност на некоја од видовите на економско насилство влијае на отежнато осамостојување и реинтеграција на жртвата. Насилството, вклучително и економското насилство, има тенденција да има повеќегенерациски реперкусии. Економското насилство може да предизвика сериозни последици врз физичкото и психичкото здравје на жените и неретко доведува во анксиозност и депресија⁸. Економското насилство има и негативни последици во однос на безбедноста на жените. Ограничувањето на финансиските ресурси на жените води до финансиска зависност од насилникот, што често ги „заробува“ жените во домот и поради економската зависност не ја напуштаат насилната средина⁹, а дури и кога ќе ја напуштат постои ризик од зголемување на сиромаштијата и бездомништво. Жртвите, исто така, често се соочуваат со дополнителни трошоци, односно исплата на кредити кои или биле наменети за задоволување на заеднички потреби со партнерот или само за потребите на партнерот.

⁷ <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/socio-economic-violence>

⁸ The Effect of Economic, Physical, and Psychological Abuse on Mental Health: A Population-Based Study of Women in the Philippines, достапно на [ЛИНКОТ](#)

⁹ Adams AE, Beeble ML, Gregory KA. Evidence of the construct validity of the Scale of Economic Abuse. *Violence and Victims*. Достапно на [ЛИНКОТ](#)

Ваквите случувања дополнително генерираат и судски трошоци кои што се неизбежни особено при постоење на долг или имотни спорови, а тоа дополнително финансиски ја исцрпува жртвата. Генерално праксата покажува дека последиците психолошкото насилство се еднакво или повеќе штетни од физичкото насилство¹⁰, а со оглед на тоа дека најчесто кога постои економско постои и психолошко насилство истото се однесува и на економското насилство. Дополнително, значајно да се истакне дека економското насилство предизвикува социјална нееднаквост и може да доведе до сексуална злоупотреба и други форми на насилство¹¹.

Целта на овој извештај е да се направи анализа колку е препознаено економското насилство од страна и на институциите и на општата популација, да се претстават специфичните видови на економско насилство, и да се дадат препораки за унапредување на состојбата.

2. Видови економско насилство

Постојат различни видови на економско насилство врз жените и значајно е како такви да се препознаат.¹² Теоријата не прави строга класификација на видовите економско насилство, па согласно анализата која е направена овој труд прави обид да ги класифицира формите на економско насилство во четири големи групи и тоа јавно-општествени форми на економско насилство; контрола во пристапот до финансиски средства, услуги и лични потреби; ограничување на начинот на користење на финансиските средства и работите што ги поседува жртвата; и искористување на економската состојба на жртвата.

Јавно-општествени форми на економско насилство врз жените придонесуваат за поголема економска зависност на жените, како и за ограничено уживање на различните граѓански, културни, социјални и политички права. Како јавно општествени форми може да се вбројат:

- ▶ нееднаков надоместок за работа со еднаква вредноста помеѓу мажите и жените;
- ▶ дискриминаторски закони и практики во врска со наследување, имотни права, користењето на заеднички имот;

Контрола во пристапот до финансиски средства, услуги и лични потреби како група на повеќе видови на економско насилство вклучува контрола, ограничување и спречување на жртвата во слободно одлучување за начинот на заработка и обезбедување на финансиски средства, но и образование, здравствени услуги и други услуги и лични потребни. Попрецизно оваа група, вклучува:

- ▶ ограничување и спречување во пристапот до вработување или промена на работа, како и ограничување на работното време;
- ▶ ограничување и спречување во пристапот до образование, здравствени услуги и други услуги;
- ▶ ограничување при задоволување на личните потреби (пазарене, козметички услуги, потреби наменети лично за неа и сл.);

¹⁰ The Effect of Economic, Physical, and Psychological Abuse on Mental Health: A Population-Based Study of Women in the Philippines, достапно на [ЛИНКОТ](#)

¹¹ Alkan Ö, Özar Ş, Ünver Ş. Economic violence against women: A case in Turkey, достапно на [ЛИНКОТ](#)

¹² <https://survivingeconomicabuse.org/what-is-economic-abuse/>

- ▶ ограничување и спречување во пристапот до кредит, банкарска сметка и/или картичка.

Ограничување и контрола на начинот на користење на финансиските средства и работите што ги поседува жртвата опфаќа различни видови на ограничување и контрола, попрецизно:

- ▶ ограничување, земање и располагање со приходите и/или заштедата на жртвата или заштеда на децата;
- ▶ контрола кога и како се трошат финансиските средства (насилникот одредува што може жртвата да купи, ја обврзува да бара дозвола за трошење на финансиски средства и да го оправда секое трошење)
- ▶ контрола на финансиската состојба на жртвата (проверка на сметката/картичките на жртвата; насилникот ја тера жртвата да бара пари или да обезбеди финансиски средства со што може да ја задолжи жртвата и да ја влоши нејзината финансиска состојба) ,
- ▶ контрола и ограничување при користење на работите кои ги поседува жртвата (пример: мобилен телефон, автомобил, недвижен имот и други)
- ▶ инсистирање на тоа да сите економски средства (на пр. заштеди, недвижен имот, автомобил и слично) да се на име на насилникот;
- ▶ чување на финансиски информации во тајност, односно исклучување од носење на финансиски одлуки на жртвата.

Искористување на економската состојба на жртвата како форма на економско насилство е најширока и опфаќа навидум дејствија кои не влијаат директно на жртвата. Сепак, ваквите дејствија индиректно ја влошуваат економската состојба на жртвата. Во оваа група се вклучени:

- ▶ кражба и/или продажба на имот кој е во сопственост на жртвата;
- ▶ предизвикување штета на имот кој е во сопственост на жртвата;
- ▶ одбивање на насилникот да придонесе за трошоците за домаќинството комуналните и режиските трошоци, со што се намалува финансиската моќ на жртвата;
- ▶ злоупотреба на финансиски средства на заеднички банкарски сметки од страна на насилникот;
- ▶ инсистирање на тоа сите сметки, кредитни картички и заеми се на име на жртвата како и обврската за нивно плаќање;
- ▶ насилникот ја тера жртвата да преземе или подигне долг на нејзино име, со или без нејзино знаење.

3. Методологија

Методолошката рамка за изработка на извештајот се состоеше од примена на квалитативна анализа на примарни и секундарни податоци и анализа на квантитативни податоци кои беа прибирани преку примена на различни истражувачки инструменти.

Согласно методолошката рамка беа користени следните алатки за истражување: правна анализа на содржина, онлајн прашалник, барања за пристап до информации од јавен карактер, интервју и увид.

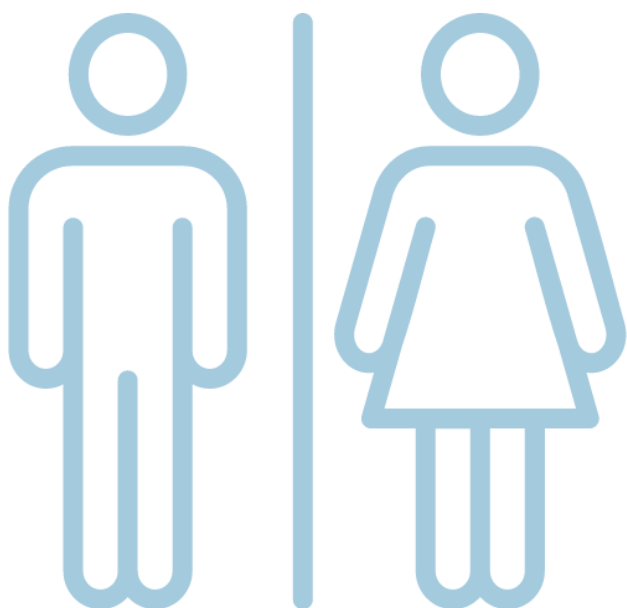
Преку анализа на содржина се анализираше националната легислатива, истражувања, извештаи и останати публикации во областа.

Понатаму беше дистрибуиран еден онлајн прашалник кој имаше за цел да ја оцени препознаеноста на економското насилство, видовите економско насилство и искуството во постапување на институциите.

Беа поднесени вкупно 27 барања за пристап до информации од јавен карактер до основните судови и Министерството за труд и социјална политика и се добија информации за бројот на регистрирани случаи на економско насилство и бројот на изречени мерки.

За подготовка на извештајот се реализираше едно полуструктурирано интервју со двајца преставници на Центарот за социјални работи во врска со постапувањето и препознавањето на економското насилство.

Исто така за потребите на извештајот беше направен увид во предмети за економско насилство во Центарот за социјални работи. Дополнително беше спроведен и увид во 50 предмети во Основниот граѓански суд Скопје за утврдување на право на сопственост на имот и делба на имот во брачна и вонбрачна заедница.

4. Анализа на добиени податоци

4.1 Анализа на статистички податоци

Збирните податоци поделени по белези за жртви на семејно насилство што ги води Министерството за труд и социјална политика се наведени во табелата подолу.

Видно од добиените податоци може да се увиди тренд на зголемување на бројот на евидентирани жртви на семејно насилство, и во најголем дел како жртви се јавуваат жени. Може да се увиди дека бројот на евидентирани жртви на психичко насилство е најголем, па потоа е физичкото насилство, па на трето место се регистрираните случаи на економско насилство. Економското насилство претставува само мал процент, односно 1,84% во 2018 година, 2,63% во 2019 година, 1,56% во 2020 година и 2,23% во 2021 година од регистрираните случаи на насилство, што укажува на мало пријавување и евидентирање на овој вид на насилство.

	2018	2019	2020	2021
Вкупен број на евидентирани жртви	919	1554	1531	1608
Полова структура	Мажи 140	Мажи 247	Мажи 249	Мажи 274
	Жени 665	Жени 1134	Жени 1161	Жени 1119
	Деца 104	Деца 173	Деца 121	Деца 215
Физичко насилство	495	787	779	833
Психичко насилство	863	1275	1045	1234
Економско насилство	17	41	24	36
Сексуално насилство	13	11	5	16

Изречени привремени мерки за заштита

За потребите на истражувањето беа поднесени 26 барања за информации од јавен карактер до основните судови во нашата држава и се побара одговор на прашањата колку предлози за изрекување на привремена мерка за заштита од насилство - задолжително законско издржување на семејството од член 58 став 11 од Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство се поднесени до судот во периодот 2018-2021 година и колку изречени мерки има за оваа мерка. Со овие барања побаравме информации за привремената мерка задолжително законско

издржување на семејството како значајна привремена мерка за заштита од некои од видовите на економско насилство. Согласно член 11 од Законот за семејство издржувањето е право и должност на родителите, на децата и на другите роднини утврдени со овој закон, како и на лицата кои живеат во брачна или вонбрачна заедница. Законот за семејство и дополнително го утврдува целиот опфат на законското издржување.

Во законскиот рок добивме одговор од 14 основни судови во Република Северна Македонија. Некои од основните судови во одговорите наведоа дека по однос на предлозите за изрекување на привремената мерка за заштита од насилство – задолжително законско издржување на семејството не можат да одговорат затоа што оперативниот систем АКМИС којшто судот го користи за работа не води разделени податоци за видот на предложените привремени мерки за заштита. Значајно е да се истакне дека само во четири судови од судовите кои имаат доставено одговор биле поднесени предлози за изрекување на мерката – задолжително законско издржување на семејството, и тоа во Основен суд Веница 1 предлог, Основен суд Свети Николе 2 предлози, во Основниот суд Охрид 3 предлози и во Основниот суд Куманово 84 предлози. Во однос на донесените Решенија, може да се заклучи дека во најголем број на случаи предлозите се усвоени, односно во Основен суд Веница 1 Решение, Основен суд Охрид 2 решенија и Основен суд Куманово 84 усвоени предлози, односно донесени Решенија. Само Основниот суд Куманово се истакнува по бројот на изречени мерки, што сепак укажува на малку поднесени предлози за изрекување на оваа привремена мерка за заштита.

4.2 Анализа на податоци добиени од интервју со водители на случаи во Центарот за социјални работи

Беше спроведено интервју со два водители на случај од Центарот за социјални работи на град Скопје, со фокус на следниве прашања:

1. Како препознавате кога станува збор за економско насилство?
2. Кои видови на економско насилство ги регистрирате и по кои постапувате?
3. Дали жртвите самостојно пријавуваат економско насилство?
4. Дали и како преку вашата стручна работа утврдувате дека станува збор за економско насилство?
5. Дали регистрирате случаи само на економско насилство?
6. Кои дејствија ги преземате по добиена пријава за економско насилство?
7. Кои привремени мерки за заштита ги предлагувате во случаи на економско насилство?
8. Кои мерки за заштита ги преземате во случаи на економско насилство?
9. Кои превентивни мерки ги преземате во насока на заштита на жртвата на економско насилство?
10. Дали спроведувате дејствија за економско јакнење на жените жртви на економско насилство?
11. Како и на кој начин го спроведувате и мониторираат економското јакнење?

Водителите на случај при спроведување на интервјуте истакнаа дека постапуваат за сите видови на насилство, вклучувајќи го и економското насилство, согласно утврдена методологија на работа. Во однос на препознавањето на економското насилство истакнаа дека економското насилство е помалку препознаено во споредба со физичкото и психолошкото насилство и често самите странки не се свесни дека се жртви на економско насилство, па откако ќе им се предочи стануваат свесни. Сметаат

дека особено ретко се препознава економското насилство во брачните односи, затоа што жртвите сметаат дека вложуваат во бракот, а тие всушност несвесно се искористени, односно жртви на економско насилство. Ова особено кога економското насилство се случува заедно со психолошкото и физичкото затоа што жртвите имаат сериозни последици од насилството, односно трауми и страв и во тие моменти воопшто не размислуваат на пари. Тие се фокусираат на тоа да се спасат и воопшто не го препознаваат економското насилство. Генерално економското насилство се смета за помалку значајно насилство. Истакнаа дека најчесто жртвите на економско насилство се економски зависни од сторителот, односно невработени жени.

Исто така значајно е да се истакне дека интервјуираните сметаат дека многу од нивните колеги, вработени во Центарот за социјални работи, кои работат со жртви на семејно насилство не се обучени и немаат знаење да препознаат кога станува збор за економско насилство. Дополнително, во најголем број случаи кога заедно со економското насилство постојат повеќе други видови на насилство, па повеќе фокус е даден на постапките за другите видови насилство, особено физичкото и психолошкото, кој ги сметаат за поитни постапки во кој е загрозен животот на жртвите. Исто така кога постои економско насилство често постојат и други видови насилство, па самите водители на случај препознаваат дека станува збор за економско насилство во текот на стручно-методолошката работа, а многу поретко жртвите пријавуваат само економско насилство. Во текот на интервјуто беше истакнато дека кога се води постапка за економско насилство се соочуваат со проблеми во врска со обезбедување на докази и најчесто овие постапки се засноваат главно на изјава од жртвата и евентуално медицинска документација од психијатар. Во текот на интервјуто беше истакнат проблемот со кој се соочуваат во случај на непочитување на изречена мерка за заштита, односно можноста за поднесување на кривична пријава. Истакнаа дека во најголем дел поднесените кривични пријави се отфрлени од страна на обвинителство, а и постапката е спора.

На прашање за видовите на економско насилство кои ги регистрираат и за кои постапуваат истакнаа дека постојат најразлични видови и дека постапуваат за сите, попрецизно изнудување пари, неплаќање сметки во заедничко домаќинство, ограничување и спречување на располагање на финансиски средства, одземање картички, присилба за земање на кредит, изнуда за продажба на движни и недвижни ствари и други видови. Истакнаа дека најчесто не постапуваат при случаи на економско насилство поврзани со имот и таквите ги третираат како нарушени семејни односи поради имотен спор. Во овие случаи ги упатуваат странките да поведат судски спор во врска со имотниот спор, а пријавителите не ги третираат како жртви на насилство и не нудат мерки за заштита. Непостапувањето во овие случаи Центрите за социјални работи го оправдуваат со оглед на тоа дека станува збор за спорови кои можат судски да се решат, а нивната можност согласно Законот за спречување на насилство врз жени и семејно насилство е да превенира насилство.

Во однос за предлозите за привремени мерки за заштита во врска со економско насилство најчесто се поднесува предлог да се изрече друга мерка - *која било друга мерка која судот ја смета за неопходна за да се обезбеди сигурност и добросостојба на жртвата и другите членови на семејството*, согласно член 58 став 1 точка 11 од Законот, согласно специфичните потреби за секој одделен случај, а со цел истата да биде ефикасна и практична. Најчесто мерките се однесуваат на тоа сторителот задолжително да партципира во подмирување на комунални и режиски трошоци, да не ја вознемирува со барање финансиски средства итн. Мерката задолжително законско издржување на семејството од точка 7 на истиот член, Центарот за социјални работи поднесува предлог да се изрече ретко и само доколку во постапката како жртви се појавуваат деца.

Во однос на статистичкото собирање на податоци беше наведено дека само доколку предметот е за економско насилство конкретно ќе се заведе како регистриран случај на економско насилство, а не доколку станува збор за повеќе насилства, односно на пример економско, физичко и психолошко.

При спроведување на стручно методолошката работа доколку утврдат дека е потребно жртвите ги упатуваат во Советувалиште, а и сторителите доколку се соочуваат со одредена зависност, а често е случај да сторителите на економско насилство се зависници или коцкари.

Во однос на дејствијата за економско јакнење на жените жртви на економско насилство ги преземаат општите мерки наменети за сите жртви на семејно насилство на начин кој е утврден како соодветен за конкретниот случај. Најчесто Центарот за социјални работи жртвите ги упатува до соодветните државни и други органи надлежни за економско јакнење на жртвата и нејзино активно вклучување на пазарот на трудот, преку надлежен центар за вработување или тие го известуваат АВРСМ. Сепак, често самите жртви се откажуваат од мерките за економско јакнење поради долготраењето на мерките и неефикасноста на истите. Исто така од Центарот за социјални работи имаат пракса и на неформално посредување при вработување, преку нивни познанства и контакти. Дополнително Центарот за социјални работи ги препознава и сервисите на невладините организации, па жртвите ги упатува и во сервисот Кариерно советување и помош при вработување на Националната мрежа против насилство врз жени и семејно насилство. Во однос на следење на преземените дејствија за економско јакнење наведоа дека добиваат само известување од АВРСМ дека ќе ги контактираат жртвите, но немаат евиденција дали жртвата успеала да најде работа.

Неискористеноста на активните мерки и програми за вработување во Оперативните планови на АВРСМ ја потврдува и анализата од 2020г. за препораки за унапредување на можностите на вработување на жени жртви на насилство¹³. Имено, жени жртви на родово базирно насилство како посебно ранлива категорија се препознаени во последниот ОП од 2022г. а претходно постоеше категорија на жртви на семејно насилство, каде жени жртви на сите форми на РБН не беа препознаени. Оваа категорија се содржи само во мерките за самовработување (претприемништво) и субвенционирање на плати, и само 3 жени ги искористиле овие 2 мерки период од 5 години (2015-2020). Имено, вкупно 36 жени за 5те години искористиле некоја од мерките на ОП, иако на годишно ниво имало број на жртви од 900 до 1300, каде ЦСР упатували во просек 50 до 70 жени жртви на СН во АВРСМ или Центрите за вработување. Нема достапна анализа на тоа зошто мерките не се искористени, ниту пак каков ефект даваат кога се користени од било која категорија ранливи жени.

Затоа, потребно е унапредување на мерките за вработување на жени жртви на насилство, што е предвидено и во Член 99 од Законот спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство, односно Програма за реинтеграција на жртви на РБН и СН, каде ќе се содржат посебни мерки за вработување, како и мерки за поддржано домување, финансиска помош, психолошко советување и менторство, како и обуки за жртвите во процес на реинтеграција. Оваа програма како подзаконски акт на Законот започна да се изработува во Април 2022г., и сеуште е во форма на Нацрт, кој треба да се финализира и усвои од МТСП.

¹³ Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство, Препораки за унапредување на можностите за вработување на жени жртви на насилство, 2020, достапно на [ЛИНК](#)

4.3 Анализа на податоци добиени од увид во предмети во Центарот за социјални работи

За потребите на извештајот беше спроведен увид во предмети на економско насилство во Центарот за социјални работи на град Скопје. Од донесување на новиот Закон за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство во јануари 2021 година, а кој стапи на сила во мај истата година, евидентирани се само 4 случаи на економско насилство, со тоа што извршивме увид само во два случаи, со оглед на тоа да другите случаи сеуште се во тек. Во продолжение на кратко ќе бидат презентирани двата случаи.

Во првиот случај станува збор за економско насилство во семејството, односно жртва е синот, а сторителот е таткото. Синот пријавил психичко насилство, а во текот на стручната работа се утврдило дека станува збор и за економско насилство. Имено, таткото воопшто не учествувал во подмирување на трошоците, режиски и комунални, што тој и воопшто не го негирал. Центарот за социјални работи поднел предлог за изрекување привремени мерки и тоа забрана да се заканува дека ќе изврши насилство, забрана да врши насилство и мерка со која сторителот се задолжува да уествува во семејниот буџет за комунални и медицински трошоци, согласно член 58 став 1 точка 11 од Законот.

Во вториот случај станува збор за економско насилство каде жртва е мајка, а сторител е синот. Процената на центарот за социјална работа било дека тие меѓусебно си вршат и психичко насилство. Недоразбирањата почнуваат поради имотни спорови, односно поради тоа што синот очекувал да ја наследи целата куќа, а ја наследил заедно со неговата сестра. По спроведување на постапката и добиената пријава, Центарот за социјални работи поднел предлог за изрекување привремени мерки за заштита до суд и тоа забрана за забрана да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин директно или индиректно комуницира со жртвата и забрана да врши насилство, кои мерки се однесуваат за двајцата и мерка со која синот е задолжен да партиципира во семејниот буџет и подмирување на комуналните трошоци, согласно член 58 став 11 од Законот. Со оглед на тоа дека и по донесување на мерките синот не партиципирал во семејниот буџет и подмирување на комуналните трошоци, Центарот за социјални работи има поднесено кривична пријава до надлежно обвинителство.

Од спроведениот увид како главен заклучок може да се извлече дека Центарот за социјални работи препознава само еден вид на економско насилство и тоа неподмирување на комунални, режиски и трошоци за домаќинството, а особено имајќи го предвид малиот број на случаи кои се регистрирани во Центарот за социјални работи. Исто така при поднесување на предлог за изрекување на привремена мерка за заштита позитивно е што се поднесува мерка соодветна на фактичката состојба на случајот.

Особено загрижува тоа што воопшто не се евидентирани случаи на економско насилство во и меѓу партнерски односи, особено ако сме свесни за вредностите, стереотипите и начинот на живеење во нашето општество.

4.4 Анализа на податоци добиени од увид во предмети во Основниот граѓански суд Скопје

Согласно методологијата на извештајот беше направен увид во 50 предмети во Основниот граѓански суд Скопје за утврдување на право на сопственост на имот и делба на имот во брачна и вонбрачна заедница.

Од направениот увид се добија следните податоци:

Како тужител во 36 предмети се јавува жена, поточно во 30 предмети како тужител се јавува поранешната сопруга, а како тужен поранешниот сопруг, додека во останатите 6, сопругата е тужител, но тужителот и тужениот сеуште се во брачна заедница. Во 14 предмети како тужител се јавува поранешниот сопруг, а како тужен поранешната сопруга.

Во 3 предмети станува збор за долг, по земен кредит и одлуката на судот е дека брачните сопружници се солидарно одговорни. Попрецизно, во 1 предмет станува збор за тужба за регресен долг, односно тужителот, поранешната сопруга бара да и се исплати долг, односно износот за кредитот што го платила од раскин на брачната заедница до исплата на кредитот за земен потрошувачки кредит на нејзино име за време на траење на брачната заедница. Исто така во 1 предмет станува збор за предмет на спорот - долг за исплата на кредит за недвижен имот – стан на име на поранешниот сопруг, а кој кредит е земен од страна на поранешната сопруга.

Во 1 предмет сопругата работела во фирмата на нејзиниот сопруг, меѓутоа во одговор на тужба сопругот навел дека не може да се подели имотот, бидејќи сопругата само формално била пријавена, поточно за стекнување на стаж, но не работела и со тоа не придонесувала финансиски никако за имотот.

Во 5 предмети се работи за изградба на кат од куќа во која вложувале двајцата брачни партнери, но истиот кат не е легализиран, а куќата е на име на таткото на сопругот, па со легализацијата и катот му припаѓа нему. Во овие предмети одлуката на судот е дека и на сопругата и следува дел од недвижниот имот.

Во најголем дел од предмети каде што се бара поделба на движен имот, недвижниот имот е во сопственост на сопругот, кој подоцна во текот на бракот бил уредуван од страна на сопругата.

Во најголем дел од предметите каде како тужител се јавува поранешната сопруга, сопругот не и дозволува да се врати во семејниот дом, од причина што истиот гласи на негово име, без разлика што е купен во брак.

Во 2 предмети има тужба со предлог за издавање на привремена мерка- да не и се забранува да влезе дома, а во дополнителни 4 има тужба со предлог временна мерка забрана да го отуѓува, закупува и располага со недвижниот имот. Во 2 предмети сопругот веднаш по разводот го продал целиот недвижен и движен имот бидејќи во катастар гласел на негово име.

Во најголем дел од предметите, каде што е тужен поранешниот сопруг, во одговорот на тужба се наведува дека недвижниот имот е купен со средства стекнати од негов работен однос, со негови приватни парични средства, со кредит на негово име, како и барање имотот да не се дели на пола туку по сопствен придонес бидејќи сопругата извесен период не работела, па со тоа и не придонесувала еднакво во изградбата и уредувањето на имотот.

Согласно увидот, одлуките на судот се следните: целосно усвоено тужбено барање 12, делумно усвоено тужбено барање 9, тужбеното барање не е основано 4, решение за повлекување на тужба 17, судско порамнување 5, 3 прекин на постапка.

Од покренување на тужбата до донесување на судска одлука, согласно увидот се чека повеќе од една година. Согласно направениот увид може да се заклучи дека постапките за делба на имот изискуваат многу големи судски трошоци, па оттука и големиот број на повлечени тужби и вонсудски спогодувања. Причина за повлекување е и долгото траење на постапките. Исто така значајно да се истакне е големиот број на жени кој се тужители во овие постапки. Оттука може да се заклучи дека жените несразмерно се погодени од спорните имотни односи, па за тоа и поднесуваат тужби. Една од причините поради кои жените во голема мера се јавуваат како тужители во оваа постапка е тоа што претходно истите трпеле некој вид на економско насилство. Во оваа смисла треба се истакнат тужбите за долгови, при постоење на подигнат кредит за времетраењето на брачната заедница. Исто така интересен податок е тоа што постојат постапки за делба на имот помеѓу брачни партнери, кај кои брачната заедница не е прекината. Во еден предмет како тужител се јавува сопруга, а како тужен сопруг и на неа според судот и беше доделен 2/3 сопственост од недвижниот имот како некој кој придонел повеќе.

Од самиот увид неспорно се увидуваат случаи со елементи на економско насилство и последиците кои ги има истото, како на пример бездомништво, а ова особено може да го согледаме од предметите каде сопругот не и дозволува да се врати во семејниот дом на сопругата, од причина што истиот гласи на негово име, без разлика што е купен во брак. Да не се занемарат треба и поднесувањето на предлогот за привремени мерки забрана да го отуѓува, закупува и располага со недвижниот имот, поради ризик од продажба на истиот. Во предметот каде сопругата работела во фирмата на сопругот, неспорно може повторно да увидиме елементи на економско насилство, односно контрола и ограничување при вработувањето. Од ваквите објаснувања произлегува дека целиот неплатен труд на жените, од грижа за домот и домаќинството, па се до грижа за децата воопшто не се зема во предвид како неопходен и значаен од страна на брачните партнери и како начин да му се олесни на брачниот партнер да стекне заработувачка, па затоа и жените се повеќе ранливи и се соочуваат со сериозни последици. Исто така финансиските трошоци кои прозилегуваат од овие постапки дополнително ја загрозуваат положбата на жените и нивната економска стабилност.

Од друга страна пак, наодите од увидот покажуваат дека судот ја прифаќа и цени работата на жените домаќинки, особено во оние случаи каде жените се грижат за домаќинството и децата, а мажот придонесува финансиски за задоволување на потребите на семејството (случаи кога во семејна куќа е изграден нов спрат, а целата куќа е на име на свекорот). Позитивно е и одлучувањето на судот во насока на долговите кои се преземни за времетраењето на брачната заедница, а поранешните брачни другари ги смета како солидарни должници. Сепак, однесувањето на брачните партнери и неподмирување на дел од долгот создава потреба од поведување на судска постапка, од која повторно произлегуваат трошоци и се влошува финансиската состојба на жените.

Постои позитивна пракса на Врховниот суд, каде тие го препознаваат неплатениот труд како придонес во стекнување на заеднички имот. Имено, во постапка за утврдување на имот стекнат во брачна заедница, Основниот суд со Пресуда, делумно го усвоил тужбеното барање на тужителката и утврдил дека таа има право на сосопственост на 3/25 идеален дел од недвижен имот. Тужителката поднела барање за една половина од имотот, но Основниот суд доделил 3/25, одбивајќи го барањето како неосновано. На оваа пресуда, тужителката поднела жалба до Апелациониот суд, кој исто така ја одбил како неоснована и ја потврдил одлуката на Основниот суд. На оваа пресуда на Апелациониот суд (второстепена) тужителката реагираше со ревизија до Врховниот суд, кој пак ја прифатил ревизијата како основана. Врховниот суд сметал дека пониските судови освен материјалните и вербалните докази за процентуалното учество на тужениот во стекнување на имотот, не ги утврдиле целосно решителните факти од повеќе причини. Тука клучно било следново:

“При стекнувањето на заедничкиот имот во брачната заедница, доаѓа предвид секој облик на работа кој создава вредност, не само непосредната заработувачка и приходи

на брачните другари, туку и помошта на едниот од нив на другиот во водење на домашните работи, грижата и одржувањето на постојниот имот, управувањето и зголемувањето на имотот, како и секој друг облик на работа и соработка на брачните другари во управувањето, одржувањето и зголемувањето на имотот.“

Во оваа смисла под работа не се подразбира само работа која непосредно или посредно допринесува за зголемување на заедничкиот имот, туку и работа која допринесува за одржување на заедничкиот имот. Во пресудата истакнато е дека пониските судови при одлучувањето го немале предвид ангажманот на тужителката кој го имала во одржување на домаќинството, како и нејзините приходи, бидејќи истиот претставува нејзин придонес во стекнување на заедничкиот имот стекнат во брак. Согласно образложеното Решение, пониските пресуди се укинуваат и предметот се враќа на повторно судење. До моментот на пишување на овој извештај, пониските судови сеуште немаат пресудено.

4.5 Анализа на податоци добиени од онлајн прашалник

Прашалникот за препознавањето и перцепцијата на економско насилство се дистрибуираше како дел од истражувачките активности. Прашалникот беше анонимен и беше составен од 23 прашања.

Во продолжение ќе бидат претставени и анализирани податоците добиени од онлајн прашалникот, на кој вкупно одговорија 70 лица.

82.9% проценти од лицата кои го одговориле прашалникот се жени, каде наголем број се на возраст од 18-35 години (64%). Од испитаниците со средно образование се 21.4%, вишо образование – 2.9% и високо образование – 75.7%. Од испитаниците, во најголем процент живеат во тричлени, односно четиричлени домаќинства, попрецизно 35.7%, односно 32.9%. Од опфатените лица со прашалникот, вработени 82.9%, а сопствени приходи имаат 90%.

Позитивно е секако, што дури 92.9% од испитаниците слободно располагаат со приходите. Оној мал процент кој не располага слободно или се ограничени при располагањето како причина наведуваат дека иако имаат сопствени приходи, поради тоа што се ниски, сепак се финансиски зависни. Дополнително, се наведува и постоењето на долгови на поранешен сопруг, и недобивање на издршка за дете/деца како причина за финансиската зависност.

Во најголем процент, односно 40% од испитаниците навеле дека сами носат одлука во врска со финансиите во домаќинство, а 35.7% навеле дека заедно со партнерот носат одлуки во врска со финансиите. Исто така голем е процентот, 31.4% на лица кои навеле дека одлуки во врска со финансиите носат родителите. 31.4% од лицата опфатени со прашалникот изјавиле дека финансиски се зависни од некој член на нивното домаќинство, додека 68.6% изјавиле дека се независни. Во најголем процент лицата изјавиле дека се зависни од родителите, 50% и од брачниот партнер, партнерка, 37.5%.

Загрижува дека дури 12.9% изјавиле дека за задоволување на секојдневните потреби (пример: пазарење, козметички услуги, потреби наменети лично за вас и друго) треба да побараат дозвола и финансиски средства. Поголем е процентот на лица кои при вработување или менување работа потребно е да добијат дозвола и согласност од партнерот или член на домаќинството, попрецизно 17.1%.

27.1% од испитаниците имаат подигнато кредит на нивно име, а – 14.3% проценти учествуваат во исплата на кредит кој не е на нивно име. Во најголем дел кредитите се земени како станбени и потрошувачки, како и кредит за автомобил.

Во делот на имотните прашања наодите покажуваат дека 91.4% од испитаниците навеле дека нивното семејство има имот, а дека само 37.1% имаат имот на свое име. Многу мал број од испитаниците учествувале во постапка пред суд за делба на имот, само 2.9%.

Перцепцијата на испитаниците е дека жените и мажите не се еднакви при наследувањето. Во онлајн прашалникот повеќе од 60% од жените кажале дека сметаат дека жените не наследуваат на еднаква основа со мажите. Дополнително, дури 41.4% сметаат дека жените во брачна заедница немаат еднакви имотни права како и нивните партнери иако формално правно неспорно имаат.

Наодите кои ги прибравме со прашалникот укажуваат на тоа дека во голема мера различните видови на економско насилство се препознаени, па оттука со најголем проценти се препознаени:

- располагањето со лични приходи и финансии ви е ограничено од страна на вашиот партнер или некој член на вашето домаќинство – 82.9%;
- исклучени од донесување на финансиски одлуки – 84.3%;
- барање на дозвола и финансии за задоволување на лични потреби (пазареење, козметички услуги, потреби наменети лично за вас и друго) – 82.9%;
- спречување и ограничување при изборот на вработување и можности за заработувачка (потребно е да добиете дозвола) – 78.6%;
- ограничување со буџетот со кој располага жртвата за одржување на домаќинството и грижа на детето – 71.4%;
- сите трошоци за реновирање на одреден имот се од заеднички средства, но само партнерот стои во документацијата како лице кое придонело во реновирањето – 68.6%;
- и,
- присилување на едниот партнер за подигнување кредит за заеднички потреби на домаќинството и целиот недвижен имот кој го има жртвата е на име на партнерот или друг член на домаќинството – 61.4%.

30% од испитаниците изјавиле дека се жртви на економско насилство, а само 9.4% пријавиле во полициска станица или Центар за социјални работи. Како видови на економско насилство кои ги доживеале испитаниците ги навеле отплаќање на туѓи долгови, контрола на начинот на трошење на парите и располагање со финансиски средства.

Од самите искази произлегува дека освен економско насилство, жртвите доживуваат и психолошко насилство. Во 5.9% од случаите кои го пријавиле насилството биле преземени дејствија за заштита, но сепак одговорите посочуваат на голема недоверба во институциите.

5. Заклучни согледувања

Економското насилство е едно од најмалку пријавуваните и препознаените форми на насилство, а од друга страна едно од најчестите форми на насилство. Најчесто непријавувањето се должи на традиционалните вредности, ставови, праксата и положбата на жените во општеството, но и поради тоа што останатите форми на насилство се сметаат за позначајни. Исто така праксата покажува дека самите жртви на економско насилство многу појасно ќе го препознаат економското насилство како такво кога некој друг е жртва или кога некој ќе им предочи дека и тие се жртва. Голема причина за ова се традиционалните верувања за начинот на живот и функционирање во заедница, односно партнерство.

Анализирајќи ги сите наоди прибрани за подготовка на овој извештај може да се заклучи дека економското насилство е институционално непрепознаено. Малиот број на регистрирани случаи, како и предмети по кои постапува Центарот за социјални работи, а од друга страна ставот на Центарот за социјални работи дека постапуваат во врска со сите случаи неспорно не водат кон заклучок дека економското насилство е непрепознаено, се смета за помалку значајно и дека не се посветува доволно внимание, притоа целосно занемарувајќи ги последиците од истото. Дополнително, особено загрижува немањето на соодветна обука на сите вработени во Центарот за социјални работи. Исто така потребно е соодветно евидентирање на случаите на економско насилство, затоа што наодите од увидот во Центарот за социјални работи и интервјуте со претставници на Центарот за социјални работи се спротивни. При увидот заклучивме дека има многу малку случаи на економско насилство, односно само 2 завршени случаи на економско насилство и уште 2 кои се тековни и од тие случаи произлегува дека Центарот препознава само еден вид на економско насилство, а тоа е неучество во подмирување на трошоци за домаќинството, лекување, комунални и режиски трошоци. Дополнително, во едниот предмет кој е регистриран како економско насилство, вработени во Центарот истото го препознале при стручната работа затоа што било пријавено најпрво психолошко насилство. Наспроти ова при интервјуте добивме информација дека Центарот за социјални работи постапува за сите видови на економско насилство, а и впечатокот во набројување на видовите на економско насилство беше дека препознаваат повеќе различни видови. Исто така ни беше кажано дека во врска со статистичкото евидентирање на економско насилство, како економско насилство би го регистрирале она насилство кое е пријавено како такво, а не во случаи кога покрај економското жртвата се соочува и со физичко и/или психолошко насилство.

Од друга страна наодите од онлајн прашалникот укажуваат на тоа дека повеќе од 60% ги препознаваат сите форми на економско насилство, но мора да си има предвид дека во најголем дел со оглед на форматот на прашалникот, истиот го има одговорено жени кои се со високо образование. Интересно е што во еден одговор се препознава и јавно-општественото економско насилство, односно нееднаквите плати на жените и мажите за исти работни позиции. 30% од лицата кои го одговориле прашалникот одговориле дека сметаат дека биле жртва на економско насилство, но од нив само 9,4% пријавиле во полициска станица или Центар за социјални работи. Во 5.9% од случаите кои го пријавиле насилството биле преземени дејствија за заштита, но сепак одговорите посочуваат на голема недоверба во институциите.

Значајно е да се истакне дека економското насилство како семејно насилство е многу застапено, а често препознаено затоа што како истакнаа од Центарот за социјални работи особено ретко се препознава економското насилство во брачните односи, затоа што жртвите сметаат дека вложуваат во бракот, а тие всушност несвесно се искористени, односно жртви на економско насилство. Ова особено кога економското насилство се случува заедно со психолошкото и физичкото затоа што жртвите имаат сериозни последици од насилството, односно трауми и страв и во тие моменти воопшто не размислуваат на пари. Тие се фокусираат на тоа да се спасат и воопшто не го препознаваат економското насилство.

Доколку ги имаме предвид последиците од економско насилство, кои се долготрајни и влијаат како на здравјето, така и на благосостојбата на жртвата, во смисла ризиците од сиромаштија и бездомништо целосно е погрешно овој вид на насилство да се третира како помалку значен. Во оваа смисла, мора да се дополни дека најчесто жртвите на оваа форма на насилство се економски зависни од сторителот, односно се невработени или имаат ниски приходи, па оттука и последиците од насилството се произразени.

Во оваа смисла мора да се истакне дека постапките за делба на имот стекнат во брачна заедница ја вложуваат финасиската состојба на жртвите, со оглед на тоа дека судски трошоци се многу големи. Голем број од тужбите се повлечени или е направено вонсудско спогодување. За ваквата ситуација придонесува и долготраењето на постапките. Увидот во судските постапки покажа дека е значително поголем број на жени кој се тужители во овие постапки. Оттука може да се заклучи дека жените несразмерно се погодени од спорните имотни односи, па за тоа и поднесуваат тужби. Една од причините поради кои жените во голема мера се јавуваат како тужители во оваа постапка е тоа што претходно истите трпеле некој вид на економско насилство. Во оваа смисла треба се истакнат тужбите за долгови, при постоење на подигнат кредит за времетраењето на брачната заедница.

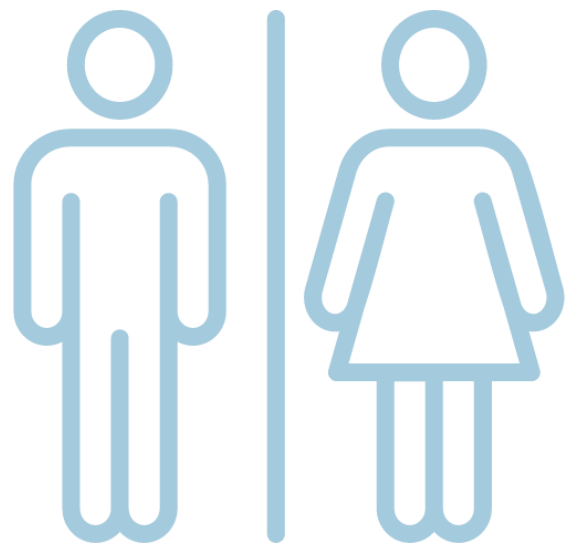
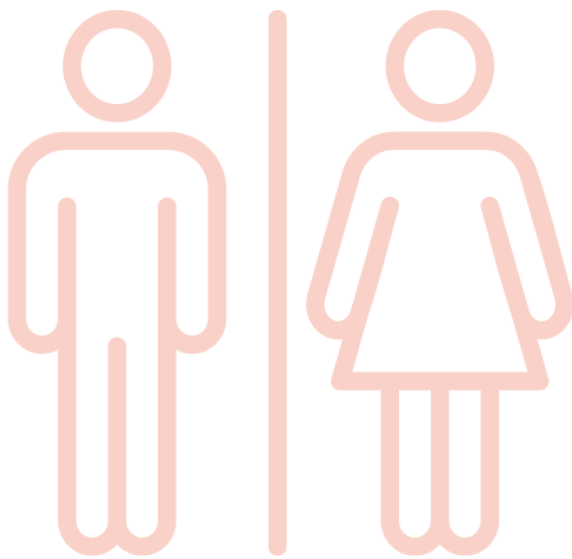
Интересно е дека иако кај нас не се соочуваме со традиционални и дискриминаторски закони за наследување перцепцијата на луѓето е дека жените и мажите не се еднакви при наследувањето. Во онлајн прашалникот повеќе од 60% од жените кажале дека сметаат дека жените не наследуваат на еднаква основа со мажите. Дополнително, дури 41.4% сметаат дека жените во брачна заедница немаат еднакви имотни права како и нивните партнери иако формално правно неспорно имаат. Ваквата перцепција на граѓаните укажува на сеуште широка распросранетост на традиционалното и обичајно наследување од страна на машките деца.

Во однос на институционалната поддршка за жртвите на економско насилство, може да се каже дека е скоро непостоечка. Имено, покрај оперативните мерки за вработување каде жртвите на семејно насилство се споменати како ранлива категорија, не постојат други механизми за помош и поддршка по напуштање на насилната средина. Упатувањето во АВРМ за вклучување на жртвата на пазарот на труд и со тоа постигнување финансиска независност е единствениот чекор што го превзема Центарот за социјална работа во случај на пријава на семејно (економско) насилство каде жртвата е невработена. Мерките предвидени во оперативниот план се неприлагодени за потребите на жртвите, па оттаму и многу мал процент искористени. И покрај препораките на граѓанските организации кои работат на оваа тема, за

ревидирање на мерките за вработување во насока на поголемо искористување и реално постигнување на целта за која се наменети, не е направен чекор напред.

Програмата за реинтеграција преку која треба да се воспостави систем на помош и поддршка за жртвите откако ќе ја напуштат насилната средина е во процес на изработка веќе една година, иако согласно новиот Закон за превенција и спречување на насилство врз жени и семејно насилство требаше да биде готова пред да стапи законот на сила во мај 2021 година.

Крајниот заклучок е дека релевантните институции ниту ја препознаваат ова форма на насилство, ниту ги препознаваат долготрајните последици кои ги остава, па оттаму не преземаат ни сериозни чекори за надминување, помош и поддршка за жртвите.

6. Препораки

ОПШТИ ПРЕПОРАКИ

- ▶ Постапување со еднакво и должно внимание за сите форми на родово базирано и семејно насилство, вклучително и економско насилство;
- ▶ Целосно почитување на одредбите од Законот за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство во постапување при случаи на економско насилство;
- ▶ Преземање мерки и активности согласно Националниот акциски план за имплементација на Истанбулската Конвенција за искоренување на стереотипите, традиционалните и дискриминаторските практики кои постојат во нашето општество;
- ▶ Спроведување на јавни кампањи наменети за подигнување на свеста кај граѓаните за постоење на различни форми на економско насилство, штетните последици, можностите за пријавување кај надлежните институции, на начин приспособен на различни групи на граѓани.

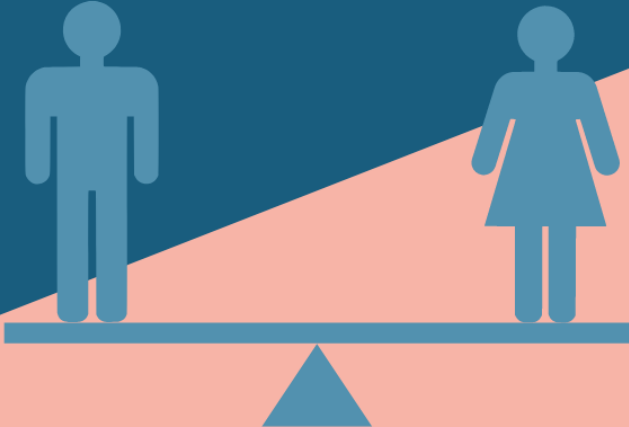
ПРЕПОРАКИ ЗА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ТРУД И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА, ЦЕНТРИТЕ ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА И АГЕНЦИЈАТА ЗА ВРАБОТУВАЊЕ НА РСМ:

- ▶ Следење и анализирање на состојбата со економското насилство како форма на семејно насилство;
- ▶ Спроведување почетна и континуирана едукација за вработените во Центрите за социјална работа за видовите на економско насилство, препознавањето и постапувањето во случаи на економско насилство;
- ▶ Запознавање на стручни работници од Центрите за социјална работа со законските одредби и воедначување на постапувањето во различни Центри за социјална работа во случаи на економско насилство;
- ▶ Воспоставување на ефикасен систем за помош и поддршка на жени жртви на насилство кои ја напуштиле насилната средина и се во ризик од сиромаштија и бездомништво преку итно усвојување и имплементација на активностите предвидени во Програмата за реинтеграција;
- ▶ Ревидирање на постоечките и развивање на нови мерки за вработување кои ќе бидат прилагодени на потребите на жените жртви на насилство (флексибилно и/или скратено работно време, самовработување со директно менторство, обуки согласно индивидуални потреби итн).

7. Библиографија

- Закон за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство (Службен весник бр. 24/2021), достапно на:
<https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2021/1a28a922f364401e94935d4d694b9d75.pdf>
- Economic Violence To Women and Girls: Is It Receiving the Necessary Attention?, Olufunmilayo I. Fawole, 2008, достапно на:
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1524838008319255>
- Socio-economic violence, Council of Europe, достапно на:
<https://www.coe.int/en/web/gender-matters/socio-economic-violence>
- Economic violence against women: A case in Turkey, Ömer Alkan, Şenay Özar, Şeyda Ünver, 2021, достапно на:
<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0248630#abstract0>
- Economic violence against women: Testimonies from the Women's Court in Sarajevo, Tatjana Đurić Kuzmanović, Ana Pajvančić-Cizelj, 2018, достапно на:
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1350506818802425>
- Economic violence among women of economically backward Muslim minority community: the case of rural North India, Ramphul Ohlan, 2021, достапно на:
<https://fbj.springeropen.com/articles/10.1186/s43093-021-00074-9>
- The Effect of Economic, Physical, and Psychological Abuse on Mental Health: A Population-Based Study of Women in the Philippines, достапно на:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4265545/>
- Препораки за унапредување на можностите за вработување на жени жртви на насилство, Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство, 2020, <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2020/12/Operativni-planovi-web.pdf>
- The Feminization of Poverty, Un Women, достапно на:
<https://www.un.org/womenwatch/daw/followup/session/presskit/fs1.htm>
- Анализа на економските предизвици со кои се соочуваат жени жртви на семејно насилство кои ја напуштиле насилната средина, Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство, 2020, достапно на:
<https://glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/01/Analiza-na-ekonomskite-predizvitsi-final-13.01.2020.pdf>

- Семејно насилство и неговите видови, М-р Изабела Димковска, достапно на:
<https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2019/12/Semejno-nasilstvo-i-negovite-vidovi.pdf>
- Adams AE, Beeble ML, Gregory KA. Evidence of the construct validity of the Scale of Economic Abuse. *Violence and Victims*. Достапно на:
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26118261/>
- <https://survivingeconomicabuse.org/what-is-economic-abuse/>
- <https://ccfwe.org/what-is-economic-abuse/>
- Жените се изложени и на економско насилство,
<https://novamakedonija.com.mk/svet/balkan/%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D1%81%D0%B5-%D0%B8%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8/>
- Реактор - Истражување во акција, Родово базирана дискриминација и работнички права во Северна Македонија, 2022, достапно на:
https://reactor.org.mk/wp-content/uploads/2022/03/mk_b5-web.pdf
- Adams AE, Beeble ML, Gregory KA. Evidence of the construct validity of the Scale of Economic Abuse. *Violence and Victims*. Достапно на:
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26118261/>

The image features a central graphic of a balance scale. On the left pan, a blue silhouette of a man stands. On the right pan, a blue silhouette of a woman stands. The scale is tilted, with the right pan being lower, suggesting an imbalance. The background is a dark blue gradient at the top, transitioning to a light orange gradient at the bottom. Faint, larger-scale versions of the man and woman icons are scattered across the background.

ЕКОНОМСКОТО НАСИЛСТВО КАКО ФОРМА НА РОДОВО БАЗИРАНО И СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

**ДАЛИ Е ДОВОЛНО
ПРЕПОЗНАЕНО?**

Декември 2022